

С. М. Стрельбицкая

ОСОБЕННОСТИ ФОРМИРОВАНИЯ ЭТНОКУЛЬТУРНОЙ КОМПЕТЕНТНОСТИ БУДУЩИХ СОЦИАЛЬНЫХ РАБОТНИКОВ В УСЛОВИЯХ ГЛОБАЛИЗАЦИИ

В статье исследованы особенности формирования этнокультурной компетенции будущих социальных работников в условиях глобализации. Проанализированы ключевые понятия этнокультурной компетенции. Раскрыты основные составляющие ментального этноса. Рассмотрена структура профессиональной компетентности и ее значение в формировании этнокультурной компетентности. Проанализированы международные акты относительно этнотолерантности в условиях глобализации.

Ключевые слова: социальный работник, этнопедагогика, профессиональная компетентность, этнокультурная компетентность, глобализация, этнотолерантность.

S. M. Strelbytska

PECULIARITIES OF FORMATION OF FUTURE SOCIAL WORKERS' ETHNO-CULTURAL COMPETENCE IN THE AGE OF GLOBALIZATION

The article deals with the features of the formation of ethno-cultural competence of future social workers in the context of globalization. It analyzes the key concepts of ethno-cultural competence, covers the main components of the mental ethnic group, the structure of the professional competence and its importance in the formation of ethno-cultural competence, analyzes international instruments concerning ethno-tolerance in the context of globalization. At present, the existence of separate peoples and cultures becomes impossible, since the intensification of migration and demographic processes, increasing the number of ethnically mixed families, education of multinational groups in social institutions significantly expand the scope of inter-ethnic cooperation. This determines the transformation of the social environment, the characteristic feature of which is polyethnic. Cultural changes resulting from multiculturalism, leading to universalize, strengthening the values of cultural pluralism. New requirements for ethnic and cultural competence of social workers in the context of globalization give rise to the need for close interpenetration and enrichment of global civilization, global and national cultures, which should be reflected both in the content of higher education and the structure of professional training of social workers. Scientists in the field of pedagogy, social work, culture, sociology recognize that the profession of social worker as one of the most humane areas of professional activity can not be out of ethnic culture with its versatility and polyethnic. Modern realities of migration and the need to ensure future social workers in social assistance of people of different ethnic groups requires changing the way in shaping their professional and ethno-cultural competence. Openness to learning educational systems of social workers in foreign-language multi-ethnic environment also leaves the option of forming ethnic and cultural competence in students - social workers training in universities as a necessary component of knowledge in the context of globalization. Ethno-cultural competence of social workers will provide a more effective exchange of professional achievements in the field of social work and education and allow to avoid incorrect behavior to incorporate historical traditions of the ethnic group, in which the social worker will work in the future.

Keywords: social worker, pedagogy, professional competence, ethno-cultural competence, globalization, ethno-tolerance.

Подано до редакції 07.08.13

УДК: 371.15

К. В. Тамбовська

ІНТЕЛЕКТУАЛЬНА КУЛЬТУРА ЯК СКЛАДОВА ЯКІСНОЇ ОСВІТИ

У статті розглянуто проблеми інтелектуальної культури як складової якісної освіти. Інтелектуальна культура особистості є одним із структурних компонентів особистісної культури як цілісного та системного явища. Інтелектуальна культура залежить і одночасно впливає на розвиток всіх видових підсистем особистісної культури, пов'язаних між собою. Інтелектуальна культура є результатом інтелектуального виховання та розвитку особистості студента.

Ключові слова: інтелектуальна культура, якість знань.

Постановка проблеми. Сучасний рівень суспільного життя, міжнародні відношення та екологічна ситуація зумовили появу принципово нових проблем і завдань, осмислення та пошук рішення яких потребує якісно нової підготовки майбутніх вчителів. Саме в цьому контексті проблеми інтелектуалізації культури студентів заслуговують на особливу увагу.

На даний момент в Україні спостерігається тенденція до реформування освіти. Зокрема прийнято державну національну програму «Освіта» («Україна XXI століття»), Закон України «Про освіту». Наступні нормативні документи Міністерства освіти і науки визначили стратегічні завдання реформування освіти в нашій державі як найважливішої ланки формування освіченої,

творчої особистості. Наші навчальні заклади повинні забезпечити конкурентноздатну, якісну освіту.

Вища освіта є фундаментом людського розвитку та прогресу суспільства. Вона виступає гарантом індивідуального розвитку, формує інтелектуальний, духовний і виробничий потенціал суспільства. Питання розвитку інтелектуального потенціалу особистості набуває особливої ваги в умовах зміцнення і вдосконалення української державності, що зумовлює необхідність підвищення інтелектуального та культурного потенціалу суспільства й удосконалення всіх ланок навчально-виховного процесу. Одним із засобів активізації пізнавальної діяльності студентів є інтелектуальний розвиток. Актуальність даного питання полягає в необхідності вивчення загальної картини якості освіти та вибору засобів підвищення інтелектуальної культури молоді, її професійної підготовки та конкурентоспроможності на світовому ринку праці, що є досить важливим на даному етапі розвитку нашого суспільства. До того ж аналіз професійної діяльності та інтелектуальних можливостей випускників вузів з метою підвищення ефективності професійної підготовки дозволив виділити ряд протиріч, які заважають оптимальному інтелектуальному розвитку студента. Серед них:

- протиріччя між змістом навчальних дисциплін, які є основою для інтелектуального розвитку, і недостатньою сформованістю інваріантних знань і інтелектуальних умінь випускників;

- протиріччя між широкими можливостями навчальних дисциплін для розумового розвитку студентів і фактичною організацією навчання, яке зводиться, по суті, до їх тривіального інформування [8, с. 11].

Останні публікації. Тема реформування освіти – одна з найбільш часто обговорюваних у науковому середовищі. Представники різних наукових напрямків торкаються широкого кола проблем, пов'язаних з освітньою практикою, дають наукове обґрунтування стану розвитку педагогічної науки на сучасному етапі, роблять прогнози та дають рекомендації щодо новітніх освітніх технологій (В.А.Гванешева, Т.Ф.Кузнецова, С.І.Плакій, Р.П.Скульський та ін.). У цьому сенсі інтелектуалізація молоді могла б сприяти підготовці сучасного фахівця, адже інтелектуальний потенціал є складовою якісної освіти [8].

Мета статі. В статі розглянуто проблеми інтелектуальної культури як складової якісної освіти. Формування інтелектуальної культури відбувається під впливом синтезу виховання та навчання, залежить від його побудови в освітніх закладах, коли відбувається засвоєння і узагальнення особистістю позитивно-прогресивних людських надбань, складається вміння використовувати їх у повсякденному житті і передавати наступному поколінню.

Отримані результати. Проблема інтелекту та його розвитку, не зважаючи на велику кількість теоретичних концепцій, моделей та діагностичних методик, є одночасно і розробленою і багато в чому ще невивченою областю знань. Інтерес до вивчення інтелекту не зменшу-

ється і обумовлений тим, що його роль прослідковується у всіх сферах життєдіяльності людини: він має відношення як до навчальної успішності, так і до професійної діяльності; від нього залежить адекватність поведінки та ефективність взаємовідносин з оточуючими [9, с.37-42].

Розвивається не саме мислення, а людина, і в міру того, як вона піднімається безпосередньо шляхом дії на вищу сходинку, піднімаються її свідомість і мислення. Як складний соціально-історичний феномен мислення вивчають багато наук, а саме: теорія пізнання, логіка, психологія, мовознавство та ін. Педагогіка, в свою чергу, розглядає залежність розвитку мислення від пізнавальної діяльності [9, с. 37-42].

У педагогіці в усі часи приділялась особлива увага проблемі розумового розвитку.

В епоху Античності навчання й виховання передбачали гармонійну єдність інтелектуального, фізичного, морального та естетичного розвитку людини. Видатний слов'янський педагог Ян Амос Коменський («Велика дидактика», 1632) вбачав успішний розвиток таких дидактичних принципів, як відповідність віковим особливостям, перехід у викладенні від простого до складного, від загального до конкретного. Ідеї розвивального навчання народилися в епоху гуманізму. Так, створюючи теорію елементарної освіти, Й. Г. Песталоцці конкретизує структуру його змісту. Серед структурних елементів він виділяє елементарну інтелектуальну, елементарну моральну, елементарну фізичну і трудову освіту. Першочергового значення педагог надає елементарній інтелектуальній освіті. Й. Г. Песталоцці писав: «Елементарна інтелектуальна освіта – це правильний всебічний і гармонійний розвиток розумових задатків людини, що забезпечують інтелектуальну самостійність і прищеплення їй певних розвинутих інтелектуальних навичок». Він був прихильником розвивального навчання.

Далі ідея розвивального навчання набула теоретичного обґрунтування у працях І.Ф.Гербарта, А.Дістервега, Г.Шаррельмана та інших. Головним положенням дидактики розвивального навчання А.Дістервега є збудження розумової активності [5, с. 89-95]. Послідовник Й.Г.Песталоцці І.Ф.Гербарт [4, с. 156-158] розвивав думку про навчання, яке має ґрунтуватися на багатосторонності інтересів, що спираються на досвід, котрий розуміється ним як ознайомлення з навколишніми предметами і стосунками з людьми.

Збагачення ідеї розвивального навчання знаходимо в працях вітчизняних учених К.Д.Ушинського, В.О.Сухомлинського [6, с. 372-384]. Ідеї гармонійного розвитку особистості безпосередньо пов'язані з питанням формування інтелектуальних умінь і розглядаються як компонент єдиного педагогічного процесу, побудованого на засадах особистісно орієнтованого навчання й виховання.

У радянській педагогіці питаннями розумового розвитку займалися Л.С.Виготський, Л.В.Занков, Д.Б.Богоявленський, Н.О.Менчинська та інші.

Розвиток реальних інтелектуальних сил стає можливим, якщо навчати таких творчих пізнавальних струк-

тур, як бачення проблеми, знаходження альтернативного розв'язання проблеми.

Людині властиве активне пізнання оточуючої дійсності, оволодіння інтелектуальним досвідом попередніх поколінь, систематизація його і на цій основі підйом сходинками соціального прогресу. Розумова діяльність є провідною у житті людини. Вона є найважливішою передумовою соціального становлення особистості, її морально-духовного забезпечення. Розумове виховання спрямоване на розв'язання ряду задач:

- опанування системою знань про наукові засади розвитку природи і суспільства;
- розвиток потенційних інтелектуальних сил особистості;
- формування культури розумової праці.

У розв'язання цих завдань треба виходити з постулату, що основним багатством окремої людини і людської спільноти взагалі є інтелектуальне багатство. Саме цим критерієм визначається престижність тієї чи іншої держави у світовому товаристві. Тому провідним завданням освіти є створення оптимальних умов для розумового розвитку кожної особистості, максимальне використання потенційних можливостей людини для зростання її інтелектуальних сил [2, с. 15-18].

У науковій літературі поняттю «інтелект» дають різні визначення:

- інтелект – (віл лат. Intellectus – розуміння, пізнання) – загальні здібності до пізнання, розуміння і вирішення проблем, які об'єднують всі пізнавальні здібності індивіда: відчуття, сприйняття, пам'ять, мислення, уява [3, с. 28];

- інтелект – здатність свідомо виконувати розумові дії, такі як: систематизація, зіставлення, виокремлення, формування поняття, порівняння, поєднання, категоризація, організація, кількісний розрахунок, з'ясування причин і наслідків, характеристика, моделювання, пошук зв'язків та закономірностей, перебір варіантів, візуалізація, вербалізація, узагальнення, структурування, розбір, осмислення, позбавлення, регуляція та інш. [7, с. 4];

- інтелект – суб'єктивна здатність живих істот здійснювати доцільно орієнтовану діяльність, що дає змогу особистості забезпечувати активну діяльність у природному і соціальному середовищі; [1, с. 302].

- інтелект – здібність людини або кого-небудь чи чого-небудь до описання явищ за допомогою абстрактних моделей і маніпуляцій з ними.

Інтелектуальна культура включає інтерес до роботи з книгою і новими інформаційними технологіями; розвинені розумові сили, мислення, здатність здійснювати саморегуляцію інтелектуальної діяльності.

Відомі різні стратегії формування інтелектуальної культури. Перша – формування мислення завдяки змістові та системі понять кожного навчального предмета. Суть цього підходу в припущенні, що процес засвоєння знань є одночасно процесом формування інтелектуальної культури (Н.О.Менчинська, Д.Б.Богоявленський, В.П.Беспалько та інші). Саме він переважає в сучасній

практиці навчання. Друга – цілеспрямоване, поетапне формування загально навчальних інтелектуальних умінь в умовах оптимізації навчального процесу (В.Ф.Паламарчук, О.Я.Савченко, А.М.Паламарчук та інші) [10, с.348-352].

Інтелектуальна культура особистості є одним із структурних компонентів особистісної культури. Аналіз літератури з проблеми дослідження (Є.В.Сковін, І.С.Ладенко, А.М.Алексюк, М.А.Чошанов та інші) дозволив дійти висновку, що інтелектуальна культура – це рівень розвитку особистості в сфері інтелектуальної діяльності.

Для успішного формування інтелектуальної культури доцільно представити структуру поняття «інтелектуальна культура». Однією з складових інтелектуальної культури є активність особистості. У працях Л.В.Занкова проблема інтелектуальної активності у процесі навчання вирішується на основі принципу максимальної доступності навчання. Д.М.Богоявленський та Н.О.Менчинська вважають, що розумова активність залежить від оволодіння інтелектуальними вміннями. П.Я. Гальперін з'ясує це питання в аспекті формування розумових дій. Одним з важливих напрямків психолого-педагогічних досліджень зазначеної області є вдосконалення методів, засобів, прийомів навчання, направлених на формування пізнавальної активності й самостійності, вміння самостійно поповнювати свої знання. У сучасній дидактиці проблема взаємозв'язку методів навчання з цілями, змістом навчання і з рівнями навченості особистості є особливо актуальною. Вона досліджується у працях С.І.Архангельського, Ю.К.Бабанського, Н.Ф.Тализіної, М.М.Левіної, І.Я.Лернера, М.М.Скаткіна та інших [10, с.348-352].

Інтелектуальна культура людини формується протягом всього життя. Інтелектуальна культура особистості є одним з структурних компонентів особистісної культури як цілісного та системного явища. Інтелектуальна культура залежить і одночасно впливає на розвиток всіх видових підсистем особистісної культури, пов'язаних між собою.

Ефективність формування інтелектуальної культури у студентів залежить від таких умов, як: урахування специфіки навчальних дисциплін; реалізація принципів вищої школи (науковості та швидкого темпу у навчанні, посиленості та доступності, самостійності, позитивного емоційного фону та поваги до особистості студента, а також академізму і виховального навчання); високий рівень професійно-педагогічної майстерності викладачів ВНЗ; методичне забезпечення процесу навчально-пізнавальної діяльності студентів та створення сприятливих умов для плідної праці учнівської молоді; якісний і систематичний контроль за навчально-пізнавальною діяльністю [1, с. 58-66].

У своєму дослідженні ми опитували вчителів за такою схемою:

- 1) Чи використовуєте Ви у своїй роботі спеціальні методи, форми, прийоми з розвитку критичного мислення? Які саме?

2) Які труднощі Ви відчуваєте щодо розумового розвитку учнів? Чим, на Вашу думку, вони обумовлені.

Підсумовуючи результати опитування 10 вчителів природничих предметів (біології, фізики, географії) відмічаємо, що всі вони на середньому та низькому рівні володіють поняттям «інтелектуальна культура», 6 з них спеціально займалися проблемою розумового розвитку учнів на уроках, активізації навчання, упровадження інтерактивних, продуктивних технологій, методу проєктів. І вчитель працює за технологією розвитку критичного мислення.

Всі опитані нами вчителі упевнені у необхідності розвитку в учнів розумового мислення як необхідної умови їх особистісного становлення у сучасному суспільстві. 80% неперебільшеного значення надають спеціальній роботі з навчання учнів розумовим прийомом, упровадженню проблемних методів навчання, спеціальних навчально-творчих вправ, завдань на активізацію розумових процесів, практикумів, тренінгів, інтелектуальних змагань та конкурсів, класифікаційних та узагальнюючих схем тощо. Проте таку роботу у системі проводить лише один з опитаних нами вчителів, 40% вказали, що тільки час від часу, а 50% вважають, що розвиток розумового мислення учнів є побічним продуктом навчально-пізнавальної діяльності.

Серед труднощів, що заважають розвитку розумового мислення учнів, були названі: брак часу на уроках, який потрібен для засвоєння великої кількості фактологічного матеріалу; відсутність розробленої системи з розвитку розумових якостей учнів; низький рівень інтересу школярів до навчання, розвитку власних якостей у навчанні; неузгодженість вимог сім'ї та школи у формуванні особистості дитини.

Таким чином, вивчення стану проблеми розвитку критичного мислення учнів при вивченні природничих дисциплін дозволило виявити ряд труднощів. А саме: не зважаючи на підвищену увагу до цієї проблеми на рівні державних вимог, не існує цілісної розробленої системи з розвитку критичного мислення учнів засобами навчальних предметів і тому така робота на уроках не набуває

належного статусу і розглядається у якості побічного результату навчально-пізнавальної діяльності; більшість уроків проводиться на низькому емоційному рівні, а застосовувані дидактичні засоби не надають змогу учневі отримати необхідний досвід дослідження й вивчення природи, способів критичної оцінки фактів і явищ життя. Як наслідок, недостатній рівень розвитку в учнів інтелектуальної культури (у маже 80% восьмикласників), що пояснюється формалізмом як в знаннях школярів, так і в їх ставленні до навчального процесу, що веде за собою невміння застосовувати теорію на практиці та перевагу пам'яті над розумінням, знижує якість навчання.

Системоутворюючим елементом формування інтелектуальної культури є інтелектуальні уміння. Кожне вміння складається з часткових умінь, дій і розумових операцій. Між діями і розумовими операціями існують складні взаємозв'язки. Систему інтелектуальних завдань треба будувати на основі виділення завдань різних рівнів умінь, визначення послідовності їх формування, встановлення завдань, відповідних цій послідовності. Інтелектуальна культура представляє собою генерування суб'єктивно нової інформації на основі певних даних; адаптація індивіда до зміни зовнішніх умов; зміна поведінки на основі аналізу ситуації; розв'язання проблем, шляхом створення стратегії; відображення об'єктивної картини оточуючого.

Висновки. Проаналізувавши розмаїття підходів до усвідомлення феномену інтелектуальної культури майбутнього вчителя, доходимо висновку про те, що дане особистісне утворення має визначатися, виходячи з родових понять «інтелект» та «культура». При визначенні цього поняття необхідно враховувати специфіку професійно-значущих рис особистості, передбачати реалізацію когнітивної, регулятивної, комунікативної і конституційної функцій інтелектуальної культури у системі професійної діяльності та сфері особистого життя, надавати можливість усвідомлення її через сферу інтелектуальної діяльності. Подальшу свою роботу ми вбачимо у розробці інтелектуальних завдань для студентів педагогічної вищої школи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Адлер Г. Техника развития интеллекта / Г. Адлер. – СПб.: Питер, 2001. – 192с.: ил. (Серия «Сам по себе»).
2. Богоявленский Д. Б. Психологические основы интеллектуальной активности: Автореф. дис. ... д-ра психол. Наук. М., 1988.
3. Большая советская энциклопедия / гл. редактор Б.А. Введенский. М., БСЭ., 1957. – Т.28. – С.270.
4. Герbart И.Ф. Избранные педагогические сочинения. Т.1. – М.: Учпедгиз, 1940. – 292с.
5. Дістервег А. Вибрані педагогічні твори. – М., 1956. – 374с.
6. Лов'янова І. Історичний аспект проблеми розумового розвитку учнів // Педагогіка вищої та серед. шк. – Кр. Ріг, 2006. – вип.15. – С. 372-384.

7. Казакова С. В. Технологические основы воспитания умственной активности учащихся / С. В. Казакова // Искусство и образование. – 2009. - №2. – С. 148-155.

8. Таренко Л. Б. Формирование интеллектуальных умений студентов средствами информационно-коммуникационных технологий // Вестник ТИСБИ № 3.- 2008.

9. Тихомирова И., Шляхта Н. Особенности интеллектуального развития в студенческом возрасте // Психология обучения. – 2007. – №8. – С.37-42.

10. Тамбовська К. Інтелектуальна культура як складова професійної компетентності вчителя / Збірник наукових праць. Педагогіка вищої та середньої школи. Кривий Ріг. – 2010. – Вип.30. – С.348-352.

REFERENCES

1. Adler, G. (2001). *Tekhnika razvitiya intellekta [Technique of intellectual development]*. St. Petersburg: Piter [in Russian].
2. Bogoyavlenskiy, D. B. (1988). Psikhologicheskiye osnovy intellektualnoy aktivnosti [Psychological Grounds of Intellectual Activity]. *Extended abstract of Doctor's thesis*. Moscow [in Russian].
3. Vvedenskiy, B.A. (Eds.). (1957). *Bolshaya sovetskaya entsiklopediya [Great Soviet Encyclopedia]*. Moscow: BSE [in Russian].
4. Gerbart, I.F. (1940). *Izbrannyye pedagogicheskiye sochineniya [Selected pedagogical works]*. Moscow: Uchpedgiz [in Russian].
5. Disterveh, A. (1956). *Vybrani pedahohichni tvory [Selected Pedagogical Works]*. Moscow [in Ukrainian].
6. Lovianova, I. (2006). *Istorychnyi aspekt problemy rozumovoho rozvytku uchniv [Historical Aspect of the Problem of Students' Mental Development]*. Kryvyi Rih [in Ukrainian].
7. Kazakova, S. V. (2009). Tekhnologicheskiye osnovy vospitaniya umstvennoy aktivnosti uchashchikhsya [Technological Grounds of Students' Mental Activity Education]. *Iskusstvo i obrazovaniye – Art and education*, 2, 148-155 [in Russian].
8. Tarenko, L. B. (2008). Formirovaniye intellektualnykh umeniy studentov sredstvami informatsionno-kommunikatsionnykh tekhnologiy [Formation of Intellectual Skills among Students with the Help of Information and Communication Technologies]. *Vestnik TISBI – The Bulletin of TISBI*, 3 [in Russian].
9. Tikhomirova, I., & Shlyakhta, N. (2007). Osobennosti intellektualnogo razvitiya v studencheskom vozraste [Peculiarities of Intellectual Development at Student Age]. *Psikhologiya obucheniya – Psychology of Teaching*, 8, 37-42 [in Russian].
10. Tambovska, K. (2010). *Intelektualna kultura yak skladova profesiinoi kompetentnosti vchytelia [Intellectual Culture as a Constituent of Teacher's Professional Competence]*. Kryvyi Rih [in Ukrainian].

К. В. Тамбовская

ИНТЕЛЛЕКТУАЛЬНАЯ КУЛЬТУРА КАК СОСТАВЛЯЮЩАЯ КАЧЕСТВЕННОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье рассмотрены проблемы интеллектуальной культуры как составляющей качественного образования. Интеллектуальная культура личности является одним из структурных компонентов личностной культуры. Интеллектуальная культура зависит и одновременно влияет на развитие личностной культуры. Интеллектуальная культура есть результат интеллектуального воспитания и развития личности студента.

Ключевые слова: интеллектуальная культура, качество знаний.

K. V. Tambovska

INTELLECTUAL CULTURE AS COMPONENT OF HIGH-QUALITY EDUCATION

The article describes problems of intellectual culture as a quality education component. The analysis of concepts «intellect» and «intellectual culture is given». Intellectual culture of the person is one of structural components of personal culture. The intellectual culture depends on and simultaneously influences development of personal culture. The intellectual culture grows out of intellectual education and development of the person of the student. Forming of intellectual culture takes place under act of synthesis of education and studies, depends on its construction in educational establishments, when mastering and generalization of personality is positively progressive human acquisitions, forming of ability of them to use in everyday life and pass to the next generation. Efficiency of forming intellectual culture of students depends on such terms: account of specific educational disciplines; realization of principles of higher school (scientific character and rapid rate in studies, availability, independence, positive emotional background and respect, to personality of student, and also academic manner and educate studies); high level professionally pedagogical features of teachers of higher school: methodical providing of process of educational-cognitive activity of students and creation of favorable terms for valuable works of students; high-quality and systematic control after educational-cognitive activity.

Keywords: intellectual culture, quality of knowledge.

Подано до редакції 07.08.13